

Karlskoga reformförening - en första ansats till politisk gruppbildning i Karlskoga

Av Algot Holmström

När Folkkrörelsernas arkiv i Karlskoga bildades fick författaren av denna lilla föreningshistorik i uppdrag att vara arkivets föreståndare. Jag såg det som min uppgift att sprida kunskap om den nya organisationen i så vida kretsar som möjligt och i tidningsintervjuer, föredrag osv berättade jag om dess uppgifter. Bl.a framhöll jag att det inte bara gällde att samla material från existerande föreningar. Viktigt var också att söka handlingar från avsomnade organisationer, som tidigare verkat i bygden. Därför uppmanades allmänheten att observera gamla papper, som kunde ligga på vindar och andra ställen. Som exempel nämnde jag bl.a en mycket intressant förening, som på 1880-talet spelat en stor roll i Karlskogas offentliga liv. Jag syftade på Karlskoga reformförening.

Därför kom det som en sen, överraskande och högst glädjande bönhörelse när jag på hösten 1981 i min brevlåda fann ett konvolut, som innehöll protokoll från den nämnda föreningen. Avsändare var förre stadsingenjören Wilhelm Gidner, som i sin tur fått handlingarna av grosshandlare Gust. Pettersson. Avsändaren uttryckte en önskan att jag skulle vilja bearbeta materialet. Det ser jag som en angenäm uppgift.

Den aktuella föreningen kom som nämnt att spela en stor roll i 1880-talets Karlskoga, då bygden genomgick en betydelsefull strukturomvandling. Vid Bofors hade bolagsbildning skett 1873, en martinugn togs i bruk 1878, kanontillverkning hade börjat och därmed följde verkstadssysselsättning. I sin tur ledde detta till folkökning och begynnande centrumbildning i kyrkbyn. Även i andligt avseende började nya idéer tränga hit. Därvid blev reformföreningen en viktig förmedlare, men den tog även initiativ till rent praktiska nydaningar. En presentation av dess verksamhet bör därför vara motiverad.

Den återopade handlingen utgöres av en protokollsbok, som börjar med delar av protokollet från den 15 augusti 1880 och slutar den 27 december 1885. Föreningen fortsatte dock sin verksamhet även därefter.¹ Man får alltså inte genom dessa protokoll en fullständig förenings-

historik. Att det första och delar av det andra protokollet saknas uppväges dock av att den första årsberättelsen ger ett referat, som gör det möjligt att få en bild av föreningens tillkomst och första arbete. Man får därav veta att den bildades den 1 augusti 1880 av 8 personer.

Föreningsbildningen får naturligtvis sättas i samband med att det på orten fanns en grupp intresserade personer. Men dessa kunde stödja sig på en mera konkret inspirationskälla. På hösten 1879 hade nämligen bildats Stockholms reformförening och karlskogagruppen betecknade sig som en filial till denna. I mycket blev 1880-talet en förberedelsetid för den nuvarande arbetarrörelsen, som kan sägas ha fått sin definitiva utformning genom tillkomsten av Sveriges socialdemokratiska arbetareparti år 1889 och den fackliga landsorganisationen 1898. De första sk arbetarföreningarna liksom den nu aktuella föreningen hade dock en annan karaktär. Medlemmarna stod i regel ett pinnhål över de egentliga arbetarna på den sociala stegen. Närmast kan de karakteriseras som en medelklass med liberala och reformvänliga åsikter.

Skapare av den nämnda stockholmsföreningen var den bekanta dr Anton Nyström, som dock efter en schism redan 1880 bröt sig ut och bildade en ny förening. Den ursprungliga organisationen arbetade likväl vidare mot målet att "bidraga till att utreda och bringa närmare sin lösning de sociala frågorna".²

De åtta stiftarna av föreningen i Karlskoga finns ej förtecknade i de nu tillgängliga handlingarna. men flertalet kan dock identifieras genom sina uppdrag. Den första styrelsen, som återvaldes i sin helhet vid årsmötet 1881, hade följande sammansättning:

Ordförande: gästgivaren Adil Ekblom

Vice ordförande: garvaren G Ekman

Sekreterare: bergsmannen Johan Gustaf Forsberg i Stolpetorp

Andre sekreterare: målaren S A Lidberg i Gelleråsen

Kassör: bergsmannen Eric Ericsson i Sandtorp.

Revisorer var Petter Pettersson i Ålkärr och A J Hagberg i Valåsen.

Bland övriga namn, som snart började dyka upp i protokollen i samband med olika uppdrag kan nämnas Gustaf Andersson i Stråbergsmynnen, martinsmältaren Carl Fredrik Björndahl, målaren Johan Erik Butén, skomakaren Anders Fredrik Dahlgvist, Johan Eriksson i Brickegården, Gustaf Olsson i Bregårdstorp och Gustaf Pettersson, tills vidare bosatt i

Klastorp men så småningom ägare av Karlberg och framgångsrik företagare i kyrkbyn.

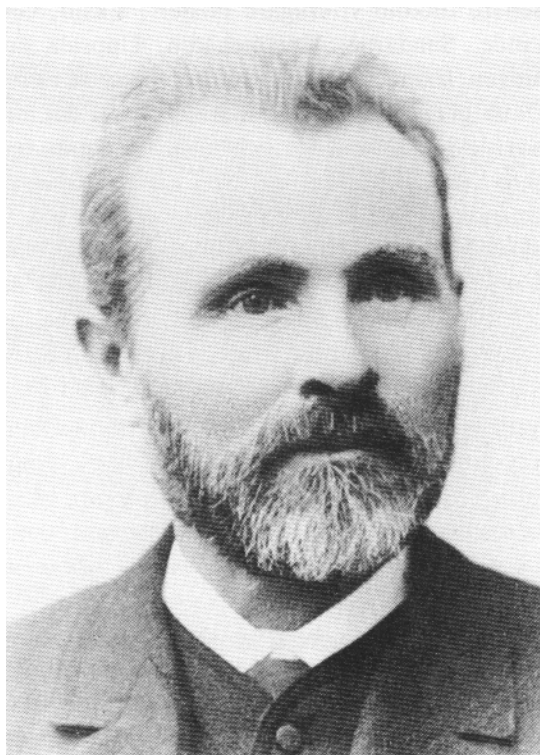
Johan Gustaf Forsberg, bergsman i Stolpetorp, hade en ledande ställning i Reformföreningen. Efter hand fick han många förtroendeuppdrag och blev även bygdens riksdagsman.

Med sina 24 år var den sistnämnde troligen föreningens yngste medlem. Av identifierade medlemmar att döma var genomsnittsåldern 30-40 år.

Antalet ökade snabbt och redan i den första räkenskapsöversikten inför årsmötet 1881 kunde rapporteras att 36 medlemmar erlagt inträdesavgift om 1 krona. Medlemsavgiften var 50 öre per kvartal. Följande år var antalet 64.

Man får intrycket att en stor del utgjordes av bergsmän. Detta är ett anmärkningsvärt förhållande bl.a därför att inspirationen kommit från en stockholmsförening representerande storstadens borgare och medelklass. Stockholms stadsarkiv förvarar äldre handlingar från Stockholms reformförening. Enligt vänligt meddelande av arkivarie Margareta Andersson fanns 1880 filialföreningar - utom i Karlskoga - i Linköping, Sundsvall, Ystad, Falun och Söderhamn. Föreningen här var alltså en av de tidigare.

Senare tillkom ytterligare filialer i Eksjö, Gävle, Helsingborg, Motala., Linde, Sandarne, Kristinehamn, Uppsala och Nyköping. Av förteckningen framgår att reformföreningar var en utpräglad stadsföreelse. Detta gör det så mycket märkligare att det än så länge utpräglat lantliga Karlskoga kunde föda och utveckla denna framåtblickande och

mycket aktiva organisation. Utan att direkt vederlägga den vanliga uppfattningen om tidens bönder som en konservativ klass dokumenteras att anmärkningsvärda undantag fanns. Dock bör sägas att flera aktuella reformer i hög grad berörde bondeklassen. För övrigt återfinner man hantverkare och rörelseidkare från kyrkbyn och en och annan med anställning vid Bofors. De senaste tillhörde dock endast i liten grad den egentliga arbetareklassen. Dess tid var ännu inte kommen.

Vill man söka en person, som framför andra intog en ledande ställning i föreningen, fastnar man avgjort för bergsmannen J G Forsberg i Stolpetorp. Efter två år som effektiv sekreterare blev han föreningens ordförande. Han kom också att få ledande uppgifter inom andra verksamheter, som delvis kom till på föreningens initiativ. Omsider blev han även ortens riksdagsman.

Föreningens verksamhet bestod till en början främst av interna diskussioner, vilka dock efter hand ledde till utåtriktade åtgärder. Protokollen ger främst under de första åren utförliga diskussionsreferat. Om man senare blev mera kortfattad kan detta delvis sättas i samband med att de viktigaste ämnena hunnit avverkas. En redogörelse för verksamheten bör därför till stor del ägnas åt förda resonemang.

Det bör understrykas att föreningen hade utpräglad ideell inriktning. Det innebar att de frågor som togs upp mera siktade mot allmänna samhällsintressen än direkta fördelar för medlemmarna. I praktiken skulle dock genomförandet av uttryckta önskemål ibland innebära nytta för de diskuterande. Detta kan åskådliggöras genom inställningen i rösträttsfrågan, som vid denna tid var högst aktuell och brännande för alla reformivrande grupper och skulle så förbli flera årtionden framåt. Den blev också det första konkreta diskussionsämne, som togs upp inom föreningen.

Utan att gå in på detaljbeskrivning bör man erinra om att rösträtten vid denna tid var starkt beskuren genom gränser för inkomst eller fast egendom. Det innebar att endast ett fåtal medborgare hade rösträtt vid val till riksdagens andra kammare. Inflytandet på mandat till första kammaren var ännu mera beskuret genom att valen företogs av landstingen och valbarheten var kringgärdad av ekonomiska krav. I kommunala frågor var rösträtten dessutom graderad efter inkomst, vilket kunde innebära att en eller ett par personer eller t o m ett bolag i praktiken fick all makt.

Den vita byggnaden i bildens mitt var samhällets gästgivaregård, där föreningen till en början höll sina sammanträden. I förgrunden tingshuset Karlshall i sin ursprungliga form.

Föreningens medlemmar torde i regel ha haft sådan ställning att de hade rösträtt. Ur den synpunkten verkade de alltså ideellt. Den egna vinning de kunde påräkna var större inflytande där graderat röstetal gällde.

Diskussionen togs upp den 2 oktober 1880, alltså endast två månader efter föreningens tillkomst och så snart de organisatoriska frågorna reglerats. Deltagarna var eniga om "att hvarje medborgare som betalar direkt skatt till stat och kommun eller är skyldiga deltaga i fäderneslandets försvar utan lön därför bör ega rösträtt". Man höll sålunda fast vid den princip, som varit vägledande vid regeringsformens och kommunallagarnas tillkomst, nämligen att medborgerliga skyldigheter skulle motsvaras av medborgerliga rättigheter. Skillnaden var att man såg skyldigheterna inte bara som en skattefråga. Värnplikten nämndes men även det som i andra sammanhang skulle bli en återkommande discussionsfråga dvs. tullarna. Man framhöll att det inte bara är debetsedeln, som avgör bördornas storlek "ty det vida större beloppet uttages nu genom tullar, så att mången gång de nu politiskt och kommunalt omyndiga kan få betala större årlig skatt än många af de privilegierade".

Rösträtsfrågan ansågs emellertid inte avverkad med en enstaka diskussion. I olika sammanhang återkom den och redan den 24 april 1881 återupptogs den som särskild diskussionspunkt. Möjligen var det inte bara för att söka nya synpunkter. Man hoppades också att diskussionen genom tidningsreferat och personlig spridning skulle nå utöver den interna kretsen, så att man "någon gång torde kunna komma att låta folkets röst höras äfven i våra bygder".³

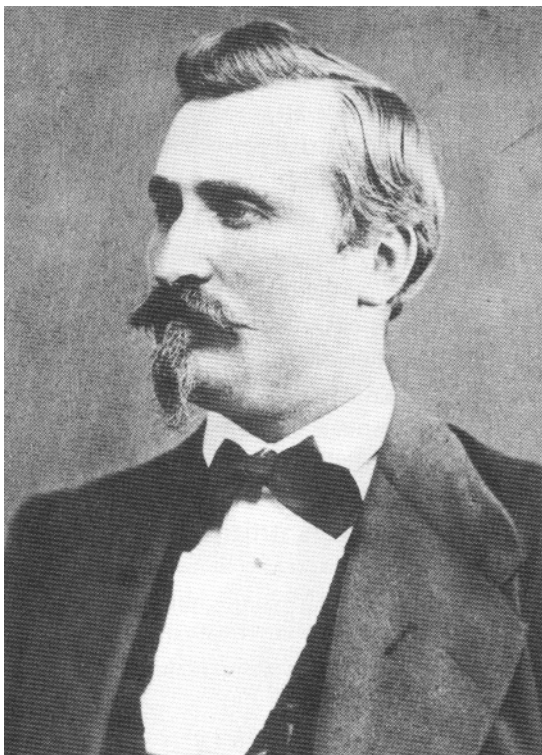
Vid det sistnämnda diskussionstillfället kritiserades särskilt valen till första kammaren, som utgjorde det främsta hindret för moderna reformer i det att "äfven de ringaste reformer i människovänligt hänseende af den samma kallt afvisats". Egentligen borde denna kammare helt avskaffas. Redan 1881 framställdes alltså önskemål om enkammarssystem även om skälen var andra än när denna reform omsider infördes.

Dock insåg man att detta tillhörde de fromma men orealistiska önskemålen "då dess genomförande äfven beror på samma första kammare". Därför enades man om att ett första delmål borde vara att de ekonomiska spärrarna för valbarhet borde nedsättas till hälften. Dessutom borde ledamöterna erhålla arvoden liksom fallet var inom andra kammaren.

Även i fråga om den kommunala rösträtten påpekades "det orimliga förhållandet att några få personer ja på många ställen en enda eller ett bolag i verkligheten herrskade öfver hundra eller tusende andra på grund af ett högre fyrktal, hvadan man med skäl kunde säga att det är penningen och icke människorna som i Sverige råder öfver allt både i politiskt och kommunalt hänseende". Varje medborgare borde ha en röst, men då även detta syntes omöjligt att nu uppnå ansågs det rimligt att i första hand begära en sänkning av det s k strecket. Att medlemmarna dock inte helt kunde frigöra sig från de rådande principerna framgår av en viktig reservation. Det heter "i frågor angående taxeringar och utgifter torde deremot en med rättvisa och billighet öfverensstämmande graderad skala att användas vid omröstningar vara lämplig åtminstone till en början under den öfvergångsperiod som blefve efter afskaffandet af den nu gällande orimliga rösträtten".⁴

Nyss nämndes tullsystemet. Det utgjorde då som ofta senare en starkt partiskiljande fråga. Föreningens medlemmar var här utpräglad frihandelsvänliga. Det markerades skillnad mellan skyddstullar och finanstullar. I en diskussion betecknades de förra som mest orättvisa, då de innebar att medborgarna fick betala till tillverkarna.

Gästgivaren Adil Ekblom var föreningens ordförande under dess två inledande år och även därefter initiativrik och intresserad medlem.

Man menade att aningen sköttes dessa tillverkningar så dåligt att de inte var konkurrenskraftiga mot utlandet eller också var de olämpliga här. Alltså förtjänade de inget skydd. Finanstullarna gällde varor som ej tillverkades i landet och främst tjänade att ge staten inkomster. De betecknades t o m som statens största inkomstkälla. Därför kunde de avskaffas först så småningom. Likafullt innebar de orättvisor genom sin prishöjande effekt. Diskussionen summerades genom att beteckna tullarna som "ett slags krigstillstånd emellan staterna; skiljemurar som bära försvinna i den mån folkslagen förbrödrar sig med hvarandra".⁵

Förhållandet mellan folken nämndes i olika sammanhang men togs upp som en särskild diskussionspunkt först ett par år senare, nämligen den 23 juni 1883. Anledningen var att Svenska freds- och skiljedomsföreningen detta år bildats på initiativ av K P Arnoldsson. Man hade skaffat sig föreningens stadgar, som lästes och granskades, varefter medlemmarna anmodades att på medsända listor teckna sig för medlemskap. Detta skedde tydligen också i stor utsträckning, ty något år senare noteras att flertalet av de aktiva var medlemmar. Konstaterandet gjordes i samband med ett förslag om att bilda en filialförening i Karlskoga. Ingenting hände dock den gången, då Arnoldsson meddelade att stadgarna ej medgav sådan anslutning. Han förklarade sig dock villig att

arbeta för en ändring och ansåg därvid framställningen från Karlskoga som ett värdefullt stöd.

Försök gjordes också att anordna föredrag i fredsfrågan, men svårigheterna visade sig för stora. Man hade besvär att finna villiga föredragshållare och för övrigt medgav inte föreningens ekonomi några större satsningar. Bl.a gjordes förfrågan om gratis upplåtelse av kyrkan för ett föredrag. Det blev dock ett bestämt avslag. Kyrkan uppläts endast för "svensk-evangelisk-luthersk-konstitutionella-tjenstemannapredikningar" enligt cirkulär från "påfven i solens stad".⁶

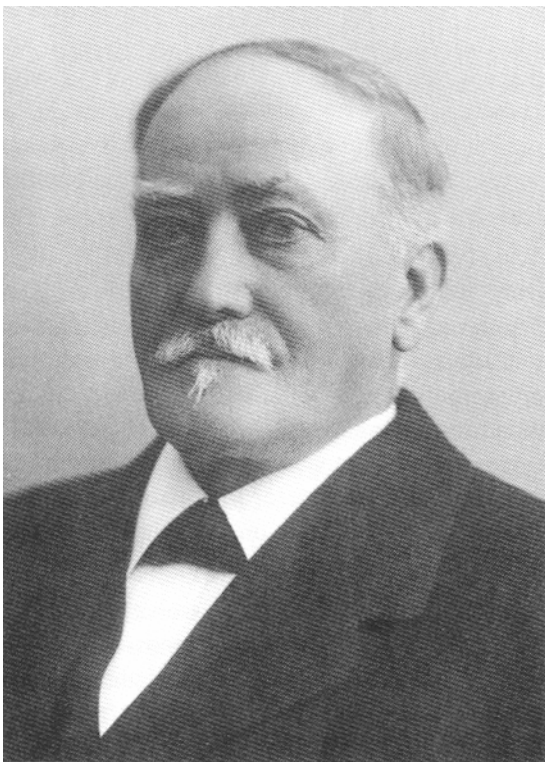
Nära anslutning till freds rörelsen hade försvarsfrågan. Denna hade stötts och blötts i rikspolitiken särskilt ivrigt allt sedan fransk-tyska kriget, varvid inte minst lantmannapartiet varit starkt engagerat. Frågan var alltför invecklad för att refereras i detta sammanhang. Som bakgrund må endast nämnas, att den berörde indelningsverket och även sammankopplats med grundskatterna, som båda i högsta grad engagerade bondesamhället. Därvid är dock att märka att Bergslagen i det förra avseendet haft ett privilegium.

Dessa synpunkter korn dock ej fram vid en första diskussion i föreningen. Utan att vara försvarsfientliga tog medlemmarna då närmast upp militärväsendets uttrycksformer och kritiserade exercerandet och "ödmjuka och sirliga honörers inlärande" på bekostnad av rena försvarsövningar. Man fann också att de styrande ansåg soldaterna "lika nödvändiga att hålla egna undersåtar i schack som till värn mot utrikes fiender".

Så långt rörde det sig endast om populär aversion mot allmänna yttringar av militärväsendet. Mera anmärkningsvärt är att man redan 1881-alltså redan före den ovannämnda freds föreningsens ledande inspiration - uttryckte som slutgiltigt önskemål att "allmän afväpning kunde åvägabringas antingen genom en del eller ock samtliga Europeiska länders förening i och för fredens upprätthållande, och tillsättande af internationella skiljedomstolar som till garanti för de fattade domslutens efterföljd hade att förfoga öfver en de förenade Ländernas Armé". Tanken på ett slags Nationernas förbund med armé som stöd hade alltså redan vid denna tid nått reformvänliga personer i bondesamhället Karlskoga.

Målaren Johan Erik Butén var med om att genom föreningen starta den sjukhjälpkassa, som så småningom blev Karlskoga erkända sjukkassa. I denna verkade han som styrelseledamot i 50 år.

Mera konkret fortsattes diskussionen vid ett följande sammanträde. Det var nu frågan om indelningsverk eller värnplikt togs upp. Visst fanns det förespråkare för det förra, men den dominerande meningen tycks ha varit för värnplikten därför att bördorna av indelningsverket var ojämnt fördelade. Detta hävdades alltså trots att Bergslagen som nämnt var privilegierad. När man läser vidare i protokollet hajar man dock till. Att man var angelägen om att övningstiden inte skulle bli för lång var naturligt. Men vägen dit förvånar. Det föreslogs nämligen att exercis och skjutning borde övas i skolorna för att spara tid för de värnpliktiga. Dock bör sägas att de utförliga diskussionsprotokollen noterar många inlägg utan att det framgår i vad mån de uttryckte en mera allmän mening eller var enstaka hugskott.

De hittills refererade diskussionerna - rösträtten, tullarna, militärväsendet - var rikspolitiska stridsfrågor och som sådana särskilt aktuella i valtider. Förut hade dock intresset för valen varit ringa i bygden. År 1881 betecknar i det avseendet en vändpunkt. Till stor del berodde detta på initiativ från Reformföreningen.

I mars 1881 väcktes första gången förslag om ordnande av ett folkmöte i Karlskoga och i maj diskuterades frågan utförligare. Resultatet

blev att man skulle inbjuda allmänheten till ett förberedande möte och i juni rapporterades att ett sådant ägt rum. Därvid hade J G Forsberg invalts i organisationskommittén.

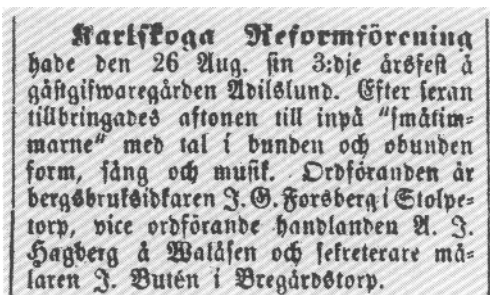
Karlskogas första folkmöte ägde rum den 16 juli i Missionshuset med omkring 300 deltagare, varvid just rösträttsfrågan, tullarna och värnplikten diskuterades men också religionsfrihetsfrågan togs upp. Bygdens riksdagsman Johan Johansson i Nora var närvarande men befanns av föreningsmedlemmarna inte vara tillräckligt frisinnad. Trots hans inlägg fattades enligt ett referat frisinnade resolutioner "ehuru med knapp nöd, emedan befolkningen i allmänhet var ovan vid dylika förhandlingar".⁸ Föreningen ansåg sig nu inte kunna verka för Johanssons återval utan arbetade i stället för Anders Ericsson i Bohult, som dock inte blev vald trots stor majoritet i hemkommunen "hvertill vår verksamhet icke så litet torde hafva bidragit".

Inställningen till Johan Johansson växlade och vid senare tillfällen agiterade man för honom. Vid andrakammarvalet 1884 gav detta anledning till en intern konflikt. Till Granbergsdal hade flyttat C E Hjelm, som tidigare varit riksdagsman för sin förra hembygd i Västerbotten och även i Karlskoga lät tala om sig i politiska sammanhang. Han blev intresserad av Reformföreningen och inträdde som medlem i april 1884 men utträdde igen redan i september. Anledningen var att han ansåg sina förhoppningar gäckade, varvid han främst ogillade att föreningen uppställt Johan Johansson som sin kandidat vid årets val. I en lång reservationsskrivelse hade han en rad anmärkningar mot denne, kanske främst för att han "röstat med sitt parti för en ny för landet om den gått igenom, betungande värnpliktslag, hvilken för bergslagen, alldenstund skattereformen var dermed sammanbunden, haft till följd att J:s egen valkrets måst frånga de förmåner den på grund af historisk rätt åtnjuta och fått ikläda sig nya onera, som af samma rätt tillhör andra delar af landet".⁹ Till skillnad mot föreningen slog han alltså vakt om gamla privilegier, som tillkommit för att gynna bergshanteringen i dess äldre form men nu inte längre hade sådan funktion. Det kan tilläggas att Hjelm utpekade J G Forsberg som den lämpligaste kandidaten men då det var för sent att lansera honom förklarade han sig ämna rösta på Anders Ericsson i Bohult.

Med agerandet för folkmöten inledde Reformföreningen ett sätt att arbeta, som skulle tillämpas även på flera andra områden. Det innebar, att man tog initiativ men därefter överlät åt speciella arbetsgrupper eller kommittéer att sköta verksamheten. Därigenom fick även andra än

medlemmar tillfälle att engagera sig. Helt nya föreningar eller andra organisationer kunde uppstå därur.

De allvarliga diskussionerna lades åt sidan vid årsfesterna. Notis ur Karlskoga Tidning den 6 september 1883.

Sålunda tog man i september 1882 upp en diskussion om bildandet av en sjukhjälpskassa inom föreningen. Snart fann man dock att de egna medlemmarna var en alltför liten grund att bygga på. Redan vid nästa månadsmöte tillsatte man därför en kommitté bestående av A J Hagberg, J E Butén och A F Dahlqvist, som skulle arbeta för en kassa oberoende av föreningen. De kunde i november rapportera, att ett sammanträde hållits i sockenstugan och att arbetet på utformning av stadgar lagts på en kommitté på fem personer. Efter en trög start vann sjukkassan så småningom stadga och kom att bestå genom åren för att så småningom bli Karlskoga erkända sjukkassa. Av Reformföreningens medlemmar hade Adil Ekblom, J G Forsberg och J E Butén uppdrag i styrelsen. Det kan förtjäna nämnas att den sistnämnde tillhörde styrelsen i 50 år, varefter han utsågs till hedersledamot. Ett liknande initiativ gällde en häst- och kreatursförsäkringsförening. Här var det missnöje med de höga premierna i länets försäkringsbolag som sporrade till initiativ för en separat häradorganisation. Ärendet togs upp i mars 1885. Initiativet fick ett gott mottagande. I september hölls ett välbesökt möte i tingshuset och i oktober inställdes reformföreningens eget månadsmöte för att de flesta tänkte sig att just då vara med om det nya bolagets stämma.

Sämre gick det med ett annat initiativ. På sina håll hade verksamhet med s k folkbanker inletts. I november 1884 föreslog Adil Ekblom att initiativ skulle tagas till bildandet av en sådan även i Karlskoga. Redan nästa månad kunde rapporteras att ett allmänt möte hållits i sockenstugan. Men det gick snart snett. Intressenter hade uppträtt, som ville rucka på de ursprungliga idéerna. I januari 1885 rapporterades missnöje med interimsstyrelsen och man befarade att om det skulle gå likadant

med det slutliga styrelsevalet och stadgefrågan "då vore herre- men ej folk-banken genast färdig". För att klara saken planerades ett litet be- drägeri. Medlemmarna uppmanades att i största möjliga utsträckning anteckna sig även om de senare inte ville vara med. Men det hjälpte tydligen inte. Stadgarna antog en form, som inte kunde godkännas av myndigheterna och därmed hade hela bankfrågan fallit.

När det gällde ärenden som direkt berörde eller tangerade kommunala uppgifter handlade man på annat sätt. Ett exempel är önskemålet om ändrade tider för kommunaluppbörden. År 1883 föreslogs att före- ningen skulle inlämna en skrivelse till kommunalnämnden i ärendet. Man fann emellertid att det skulle vara lämpligare att föranstalta om petitionslistor. Ingen motivering angavs, men kanske man kan våga gissa. I andra sammanhang får man veta, att Reformföreningen ansåg sig mindre populär bland de styrande. Namnlistor utan hänvisning till föreningen kunde ur den synpunkten väntas vara effektivare.

Namninsamlingen lyckades. Den 28 oktober 1883 rapporterades att fyra listor gett nära 300 namn. Men redan den 13 oktober kom ordfö- randen i kommunalnämnden, Anders Ericsson, med en framställning i nämnden om ändring av uppbörden till 2 terminer. Denna bifölls av kommunalstämman den 29 oktober. I motiveringen hänvisas till en kunglig kungörelse av den 29 oktober 1881 utan att någon petition nämnes. Vågar man gissa ytterligare en gång kan man tänka sig att in- formation om de cirkulerande listorna nått Anders Ericsson, som därvid skyndat sig att komma först. Samstämmigheten i tid vid utnyttjandet av en två år gammal kungörelse kan kanske tala för en sådan tolkning. I varje fall fick föreningen igenom sitt reformkrav.

Ett liknande förfaringssätt tillämpades 1884. Då hade kreatursmark- naderna i Karlskoga diskuterats. Två torgdagar, vår och höst, var av- sedda härför, men ingen visste riktigt när de inföll. Därför salufördes heller inte kreatur i nämnvärt antal. Man beslöt ingå till kommunal- nämnden med anhållan att marknadsdagarna skulle annonseras. Även denna gång användes petitionslista. Denna skrivelse "från ett antal för- samlingsmedlemmar" behandlades välvilligt av kommunalnämnden, som gav ordföranden i uppdrag "att ingå i underhandling med Bregårds byamän om upplåtelse af plats i den s k Oxlyckan för utställning af kre- atur vid de ordinarie torgdagarne i April och Oktober hvarje år".¹¹

Gustaf Pettersson var den unga föreningens yngste medlem. Kanske var det här den sedermera mångbetrodde kommunalmanen och grosshandlaren fick sin första erfarenhet av samhällsfrågor.

Ordföranden Forsbergs försiktighet när det gällde framställningar till kommunalnämnden framgår av ett annat ärende. Föreningen hade vid starten fått löfte av Adil Ekblom att förlägga sina sammanträden till hans gästgivaregård. De

ägde rum på eftermiddagen sista söndagen i varje månad. Efter någon tid föreslog dock Ekblom att föreningen borde skaffa sig en annan lokal på grund av "vissa, såväl för honom som för föreningen förklenliga rykten".¹² Löfte utverkades då av Erik Andersson i Bregården om lokal hos honom mot en mindre avgift. Kassan var emellertid knapp och medlemsantalet började krympa. Som en utväg tänkte man sig att sänka avgifterna men försöka utverka gratis lokal.

Forsberg uppmanades att göra förfrågan om upplåtelse av sockenstugan men undanbad sig. Han förutsatte att det skulle bli tvärt avslag, då föreningen ej sågs med "blida ögon af höga vederbörande".¹³ Adil Ekblom, som haft åtskilliga duster med kommunalnämnden, var mera kavat och erbjöd sig att fråga och också att förse lokalen med en värmande brasa inför sammankomsterna.

Uppdraget fullföljdes, men det blev avslag om än i inlindad form. Nämnden svarade att arbete pågick med "regleringen af klockarens löneförmåner och således ännu är oafgjordt, hvilken som för framtiden kan komma att utöfva dispositionsrätten af samma lokal".¹⁴ Emellertid

gällde medlemmarnas interna diskussioner ofta ämnen, som visserligen var angelägna i tiden men ej hade politisk aktualitet och därför inte drevs vid valtillfällena eller i den kommunala förvaltningen. Ett exempel är skolväsendet, som var ett av de tidigast upptagna ämnena. Senare behandlades det igen, varvid frågeställningen försköts från principiella aspekter till rent praktiska förbättringar.

I första hand vände sig gruppen mot kyrkans förmyndarskap. Skolan sorterade under kyrkostämman med kyrkoherden som självskriven ordförande och religionsundervisningen hade stort utrymme på schemat. Det var på den punkten man hade invändningar. Katekesplugg och dogmatisk undervisning översteg barnens fattningsförmåga och inkräktade på andra ämnen. Religionsundervisningen borde inskränkas att gälla religiös moral och för övrigt överlåtas på föräldrar och prästerskap. Som mönster nämndes USA, varvid även frågan om religionsfrihet kom in i bilden.

Från dessa kritiska aspekter övergick man till att diskutera mera näraliggande praktiska reformer. Därvid koncentrerades intresset kring fortsättningsskolor och vid ett sammanträde i oktober 1881 hade ett par lärare inbjudits för att ge sina synpunkter. I och med att lärare med särskild utbildning blivit vanligt hade man fått en mycket utvecklingssinnad kår, som även bildat en egen förening. Dennas nästa sammankomst skulle dock bli först i maj nästa år. På de närvarande lärarnas förslag beslöt gruppen att sända representanter till detta möte.

Den följande rapporten inför reformföreningen talade om att lärarna var mycket positiva till förslaget, även om alla var medvetna om svårigheterna att nå frivilliga elever och då särskilt i glesbygderna. Lärarna ämnade dock göra framställning till skolrådet om att få disponera lokalerna. Några ersättningsanspråk hör man inte talas om. Undervisningen förutsattes sålunda vara ett rent ideellt arbete. Min första notering av en skolrådsbehandling av frågan är från den 22 oktober 1882. Då heter det i protokollet: "Klaes Hjorth hade begärt en fortsättningsskolas inrättande i sin rote (kyrkroten) och bifölls denna begäran af skolrådet".

Med hänsyn till att det skulle dröja flera årtionden innan denna undervisningsform blev obligatorisk bör noteras, att man i Karlskoga var mycket tidigt ute på detta område, låt vara att utvecklingen till en början gick långsamt.

Det ansågs att föreningens rykte kunde skadas av att den sammantredde på gästgivaregården. Ny lokal fann man hos Erik Andersson i Bregården. Annons ur Karlskoga Tidning den 24 maj 1883.

Nyss nämndes att man tangerat religionsfrihetsfrågan vid behandlingen av undervisningen. Föreningen hade religionsfrihet på sitt program. Därför diskuterades aldrig särskilda trosfrågor. Det man vände sig mot var statskyrkan som institution. Därvid åberopades delvis rent praktiska konsekvenser: Att samhället av sina tjänstemän fordrade viss religionsbekännelse, att alla var tvingade att betala skatt till en institution vars tjänster många sällan utnyttjade, att det kunde uppstå konflikter mellan den undervisning barnen fick i skolan och i hemmen. Men man såg dock framför allt på det rent andliga tvånget. Lagen bidrar "att dana martyrer och kallsinniga skrymtare" ty "ingen tänkande människa kan tvingas att tro någonting hvarom hon icke är öfvertygad".¹⁵

Nyκτηhetsfrågan hade man anledning att behandla vid flera tillfällen. Främst var man motståndare till den vinförsäljning, som skedde i vanliga affärer. Visserligen fanns förbud mot förtäring på stället, men detta medförde att konsumenterna "stående bakom hörn och knutar sörplar i sig densamma ur flaskor och buteljer".¹⁶ En senare skrivelse till kommunalnämnden i frågan ledde till avslag med hänvisning till tidigare resolution av konungens befallningshavande. Nämnden var dessutom skeptisk till gästgivaren Adil Ekblom som var medagerande i frågan. Då den misstänkte att han var ute efter att få ensamrätt till sådan försäljning. Han hade vid flera tillfällen fått kläda skott för den oordning som förekom i samhället. Därvid hjälpte det inte att han erbjöd sig att inskränka sin servering till "verkliga resande". Det bör tilläggas att kommunalnämnden vidtog flera nyκτηhets- och ordningsfrämjande åtgärder oberoende av initiativ från Reformföreningen.

Föreningsmedlemmarna uppträdde som det rationella tänkandets förspråkare. Därför var det naturligt att man tog upp frågan om våra fördomar. Även här kom religionsfrågorna med, när "fariseiska" riktningar med fördömande av oliktankande klandrades. Ödmjukheten inför kungamakten fick sitt. Det är ovärdigt att kalla en syndig människa "majestäst" och att anhålla att denne skall göra "i nåder" det som endast är

hans plikt. Ovärdigt är också att kungen "skall firas vid alla möjliga fester och tillställningar". Här fick man även in ett försvar mot den kritik föreningen själv utsatts för, när etablissemanget försökt förlöjliga arbetareföreningar och folkmöten. Därvid utnyttjades allmänhetens godtrogenhet ty "dumheten hos en del okunniga individer är så stor att de anse sig särdeles kloka när de hjälpa till att förlöjliga de bemödanden som af de mera klarseende göras för det allmänna bästa".¹⁷

Det torde leda för långt att i detta sammanhang följa alla de diskussioner som fördes vid sammanträdena. I korthet kan dock några nämnas. Sålunda tog man upp och kritiserade titelsjukan och rekommenderade "ni" som allmänt tilltalsord. Tidigt framme var man genom att ge synpunkter på likbränning, som man såg som framtidens begavningsform ehuru inga egentliga åtgärder kunde väntas så länge landet saknade krematorier. Som något ovärdigt betraktade man tiggandet, även om förmildrande omständigheter erkändes där fattigvården ej räckte till. Men utsocknes tiggare borde hållas efter. I fråga om rättsväsendet hade medlemmarna många reformkrav. Dödsstraffet borde avskaffas liksom vatten och brödstraffet. Den som genomgått sitt straff borde anses försonad med samhället och inte i efterhand fläckas i betyg o dyl. Som en konsekvens av att samhället håller allmän åklagare bör det också hålla försvarare för dem som av fattigdom eller okunnighet annars är värlösa. Åter är det fråga om reformer som genomförts långt senare.

Beträffande förhållandet mellan arbetare och arbetsgivare kritiserades de större företagens mellanskikt av arbetsledare, som ansågs ofta missbruka sin makt. Strejker bör endast tillgripas i yttersta nödfall men bör ej betraktas som brottsliga. Ackordsarbete bör uppmuntras där det passar. För övrigt bör arbetsgivarna vara moraliskt pliktiga att "bidraga till arbetarens intellektuella utveckling".¹⁸

Begreppet fosterlandskärlek analyserades. Därvid skilde man på en mera instinktiv kärlek till den trakt där man fötts och - som en högre ordning - kärleken till folket, som bör ses i vidaste bemärkelse. I denna diskussion bidrog S A Lidberg med en lång dikt, varur en strof må citeras:¹⁹

Wårt fosterland hela jorden är,
Hvarje fläck der ett korn kan gro!
Wi böra hålla den lika kär,
Om bröder der bygga och bo.
Der förtrycket råder - om icke mer
wi kunna - så bör vi protestera!

Man bör inte förbigå en detalj i föreningens verksamhet, som medlemmarna ägnade stort intresse. Det var dess bibliotek. Ett av de första besluten gällde att bygga upp ett sådant. Redan i oktober 1880 fick Forsberg i uppdrag att skaffa ett bokskåp. Det kostade 15 kronor, som föreningen skulle betala när kassan så medgav. En särskild styrelse valdes. Bland personer, som ägnade sig med stort intresse åt denna detalj kan bl.a nämnas Gustaf Pettersson, J E Butén och A F Dalqvist. Någon biblioteksfråga förekom ofta på dagordningen. Det kunde gälla bokinköp, tidskriftsprenumeration, räkenskaper eller problem med böcker som inte återlämnats. Inköpen gällde gärna böcker i aktuella ämnen, som föll inom medlemmarnas intressesfär. Men inte så få titlar hamnade säkerligen i samlingen mera av en slump. Någon översikt över bokutgivningen hade man nog inte utan var hänvisad till vad enskilda medlemmar kände till. Vid utgången av år 1884 rapporterades beståndet uppgå till 85 katalognummer. Det intresse som ägnades åt biblioteket vittnar om en bildningsoptimism, som emellertid med hänsyn till resurserna för nutiden måste förefalla alltför godtrogen.

Som föreningens ändamål angavs bl.a medlemmarnas "nöje och nytta". För allmänintresserade personer kunde säkerligen de förda diskussionerna anses ge bådadera. Men det hände också att man endast ägnade sig åt nöje. Det skedde genom då och då återkommande årsfester. Dessa inleddes efter ett förslag att fira föreningens tvååriga tillvaro. Festen förlades till Kungsholmen i Möckeln - därefter av medlemmarna kallad Reformholmen - dit de 40 deltagarna fördes i två segelbåtar och en jolle. Vädret var vackert och det hela blev tydligen mycket lyckat att döma av en versifierad rapport av Gustaf Pettersson. Parentetiskt kan nämnas att detta med egna dikter var en guterad sport. Vid ett tillfälle var styrelsens verksamhetsberättelse på vers och flera andra sådana produkter finns återgivna i protokollen. I regel var de anonyma, men vid ett par tillfällen anges författaren. Sålunda får man veta att Butén svarade för ett versifierat tal vid den nämnda festen.

Nästa år nöjde man sig med en enkel fest på Gästgivaregården sedan ett par andra förslag visat sig ogenomförbara och 1885 stod Forsberg som värd på sin gård i Stolpetorp. "Der pokulerades, orerades, mucicerades och deklamerades, men politiserades ej" enligt ett tidningsreferat.

Här har endast behandlats den period, som täckes av den nämnda protokollsboken. Något försök har alltså inte gjorts att följa Reformföreningens senare öden. Det kan emellertid noteras att den 2 augusti 1896 bildades Karlskoga frisinnade valmansförening, varvid styrelsen

fick följande sammansättning: J G Forsberg, A J Hagberg, G Pettersson, E Eriksson i Sandviken, J Eriksson i Brickegården och Karl Andersson i Dalsmund.²⁰ Av dessa var åtminstone de fem förstnämnda medlemmar av Reformföreningen under den här behandlade perioden. Därmed hade man fått ett politiskt parti i föreningens anda, som på ett mera konkret sätt övertog uppgiften att arbeta för dagens frågor. Möjligen kan föreningsbildningen ha inspirerats av att andra kammarens ledamöter föregående år bildat en grupp betecknad Folkpartiet. Dock förtjänar påpekas att detta skedde innan riksorganisationen Frisinnade landsföreningen bildats. Denna konstituerades 1902 efter ett långt förberedelsearbete och därvid anslöt sig den nämnda frisinnade föreningen i Karlskoga. Den utförde ett energiskt propagandaarbete inför andra-kammarvalet 1902 med resultat att J G Forsberg invaldes och därmed efterträdde bygdens tidigare riksdagsman Johan Johansson i Nora.

KÄLLHÄNVISNINGAR

1. Algot Holmström, Karlskoga, En bruksbygd blir industriort. Karlskoga 1978. Sid 110 ff.
2. John Lindgren, Det socialdemokratiska arbetarpartiets uppkomst i Sverige 1881 -1889. Sthlm 1927. Sid 64.
3. Protokollet 23 januari 1881.
4. Protokollet 24 april 1881.
5. Protokollet 23 oktober 1880.
6. Protokollet 28 juni 1885.
7. Protokollet 27 mars 1881.
8. Protokollet 26 februari 1882.
9. Protokollet 31 augusti 1884.
10. Protokollet 25 januari 1885.
11. Kommunalnämnden 30 november 1884.
12. Protokollet 29 oktober 1882.
13. Protokollet 28 september 1884.
14. Kommunalnämnden 29 december 1884.
15. Protokollet 27 februari 1881.
16. Protokollet 18 juni 1882
17. Protokollet 26 december 1880.
18. Protokollet 26 mars 1882.
19. Protokollet 27 maj 1883.
20. Enligt dagboksanteckning av J G Forsberg.